

9. Батаев И.А. О совершенствовании правового регулирования оперативно-розыскной деятельности / И.А. Батаев // Вестник Удмуртского ун-та. – 1998. – № 1. – С. 106.
10. Корж В.П. Деякі проблемні питання впровадження нового КПК в практичну діяльність / В.П. Корж // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 жовтня 2012 р.) / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : ХНУВС, 2012. – С. 111–116.
11. Новый КПК Украины: особенности криминального провадження щодо неповнолітніх [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravda.if.ua/news-31819.html>.
12. Черняк Н.П. Деякі актуальні питання впровадження нового КПК України / Н.П. Черняк, В.А. Тараненко // Держава та регіони. Серія «Право». – 2013. – № 1. – С. 204–207.
13. Сурков К.В. Сущность оперативно-розыскного процесса и его соотношение с уголовно-процессуальной деятельностью / К.В. Сурков // Законность, оперативно-розыскная деятельность и уголовный процесс : материалы международной научно-практической конференции (г. Санкт-Петербург, 9–10 апреля 1998 г.) : в 4 ч. / под ред. О.М. Латышева, В.П. Сальникова. – СПб. : Санкт-Петербургская академия МВД России, 1998. – Ч. 1. – С. 18–28.

УДК 343.34:070(477)

Буряк К. М.,

*аспірант кафедри адміністративного та кримінального права
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

ПОТЕРПІЛИЙ У ЗЛОЧИНІ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

VICTIM IN CRIME THE OBSTRUCTION OF JOURNALISTIC ACTIVITIES

У статті проаналізовано суб'єктів, які можуть бути потерпілими від такого злочину, як перешкодження законній професійній діяльності журналіста. Досліджено наукові погляди на трактування цих суб'єктів у ролі потерпілого.

Ключові слова: журналіст, засоби масової інформації, близькі родичі журналіста.

В статье проанализированы субъекты, которые могут быть жертвами такого преступления, как воспрепятствование законной профессиональной деятельности журналиста. Исследованы научные взгляды на трактовку этих субъектов в качестве потерпевшего.

Ключевые слова: журналист, средства массовой информации, близкие родственники журналиста.

Agents who can be victims of crime obstruction of journalistic activities were reviewed in this article. Scientific views about interpretation of these agents as victims were researched.

Key words: journalist, media, close relatives of journalist.

Збирання, обробка та поширення інформації – головне завдання журналіста. Вищезазначений суб'єкт є впливовою фігурою суспільно-політичного життя, адже на нього покладено місію розповсюдження відомостей і даних, висвітлення різних подій. Проте нерідко через свою професійну діяльність працівники засобів масової інформації (далі – ЗМІ), їх близькі родичі та групи журналістів стають потерпілими фігурами. Актуальність дослідження полягає в аналізі суб'єктів, які можуть виступати потерпілими від злочину, передбаченого ст. 171 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Вивченням потерпілого в перешкоджанні законній професійній діяльності журналіста займалися вітчизняні та закордонні вчені, зокрема Я.С. Безпала, Р.В. Вереша, Л.С. Костенко, О.В. Красильнікова.

Метою статті є проведення аналізу наукових поглядів на визначення потерпілого в перешкоджанні законній професійній діяльності журналіста.

Категорія «потерпілий» лише нещодавно знайшла своє відображення в українському законодавстві, а саме з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України, проте протягом довгого часу досліджувалася вітчизняними та зарубіжними теоретиками. Зупинимося на розгляді потерпілого в специфічній сфері, зокрема в засобах масової інформації.

З нормативної точки зору поняття «потерпілого» закріплено в ч.1 ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України): це фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральну, фізичну або майнову шкоду, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнову шкоду [1].

З доктринального погляду термін «потерпілий» вперше вжив П.С. Давель у 1974 р., позначивши ним фізичну або юридичну особу, якій заподіяно фізичну, майнову або моральну шкоду [2, с. 19].

А.М. Яценко під потерпілим (у контексті ст. 46 КК України) розуміє фізичну особу, її представника, законного представника неповнолітнього або недієздатного, близьких родичів загиблого, а також юридичну особу, яким завдана чи створена загроза заподіяння майнової, фізичної або моральної шкоди [3, с. 8].

О.Ф. Батишев і В.І. Глушков вказують, що під потерпілим необхідно розуміти будь-якого правосуб'єкта, якому злочином заподіяно шкоду, тобто фізичну чи юридичну особу або державу [4, с. 14].

М.С. Таганцев визначив потерпілого від злочину як власника охоронюваного правом інтересу, якому безпосередньо зашкодив злочинець, і немає значення, чи буде таким власником одна особа або сукупність осіб, що утворює або не утворює юридичну особу, включаючи й саму державу [5, с. 13].

Є.В. Фесенко розкриває поняття «потерпілий від злочину» таким чином: це окрема людина, дві або більше особи, громадські об'єднання, населення адміністративно-територіальних одиниць, державні органи, держава й суспільство в цілому [6, с. 76–77].

М.В. Сенаторов пропонує таке визначення: «Потерпілий від злочину – це соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або суспільство в цілому), блага, праву чи інтересу якого, що знаходиться під охороною кримінального закону, злочином заподіюється шкода або створюється загроза заподіяння такої» [7, с. 210].

І.А. Фаргієв стверджує, що потерпілим у кримінальному праві є особа, яка постає як суб'єкт суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, зауважуючи, що ним може бути не лише фізична або юридична особа, а й підприємство, установа без організації юридичної особи, муніципальне утворення, держава або суспільство в цілому, які не підпадають під ознаки юридичної особи [8, с. 88].

Отже, постає питання масштабу визначення потерпілого в межах ч. 1 ст. 171 КК України. На нашу думку, потерпілим від цього злочину можна визначити як особу журналіста безпосередньо, так і засоби масової інформації в цілому. Варто акцентувати на тому, що в гіпотезі ч. 1 ст. 171 КК України зазначено: «...умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів...».

Я.С. Безпала звертає увагу на те, що ЗМІ можуть зазнавати тиску у вигляді незаконного позбавлення телеорганізації права користування певними частотами, призначеними для мовлення; незаконного анулювання свідоцтва про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації [9].

Р.В. Вереша на основі аналізу чинного законодавства до засобів масової інформації, відповідно до законів України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства», відносить такі:

1) друковані засоби масової інформації (преса), періодичні й такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. Додатки до друкованих засобів масової інформації у вигляді видань газетного та журнального типу є окремими періодичними й такими, що продовжуються, друкованими виданнями та підлягають реєстрації на загальних підставах. Зазначені друковані видання можуть включати до свого складу інші носії інформації (платівки, дискети, магнітофонні та відео-

касети тощо), розповсюдження яких не заборонено чинним законодавством України. Друкований засіб масової інформації вважається виданим, якщо він підписаний до виходу у світ і видрукований будь-яким тиражем. Сфера розповсюдження друкованого засобу масової інформації не обмежується;

2) телерадіоорганізації – зареєстрована у встановленому законодавством порядку юридична особа, яка на підставі виданої Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення ліцензії на мовлення створює або комплектує та (чи) пакує телерадіопрограми й (або) передачі та розповсюджує їх за допомогою технічних засобів мовлення;

3) інформаційні агентства (зареєстровані як юридичні особи суб'єкти інформаційної діяльності, що діють із метою надання інформаційних послуг) [10, с. 87].

Отже, ЗМІ є повноцінною потерпілою стороною цього злочину.

Щодо визначення поняття «журналіст» із нормативного погляду також немає чіткості. Згідно із Законом України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [11] журналіст – це творчий працівник редакції, який професійно збирає, одержує, створює й займається підготовкою інформації для друкованих ЗМІ та діє на підставі трудових чи інших договірних відносин із редакцією або займається такою діяльністю за її уповноваженням. Належність журналіста до друкованого ЗМІ підтверджується редакційним посвідченням чи іншим документом, виданим редакцією.

Згідно із Законом України «Про телебачення та радіомовлення» [12] телерадіожурналіст – штатний або позаштатний творчий працівник телерадіоорганізації, який професійно збирає, одержує, створює й готує інформацію для розповсюдження.

Щодо Закону України «Про інформаційні агентства» [13] журналіст інформаційного агентства – це творчий працівник, який збирає, одержує, створює та готує інформацію для інформаційного агентства й діє від його імені на підставі трудових чи інших договірних відносин із ним або за його уповноваженням. Належність журналіста до інформаційного агентства підтверджується службовим посвідченням цього агентства чи іншим документом, виданим йому цим агентством.

Відповідно до Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» [14] журналіст – творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює й займається підготовкою інформації для ЗМІ, виконує редакційно-посадові службові обов'язки в ЗМІ (у штаті або на позаштатних засадах) відповідно до професійних назв посад (роботи) журналіста, які зазначаються в державному класифікаторі професій України.

Л.С. Костенко з наведених вище визначень «журналіста» визначає декілька спільних для всіх журналістів рис:

- 1) журналіст – це завжди працівник творчий;
- 2) журналіст – це працівник, який збирає, обробляє та створює інформацію;

- 3) журналіст – це не обов’язково штатний працівник, він може бути позаштатним або взагалі діяти за іншим видом уповноваження;
- 4) належність журналіста підтверджується спеціальним (єдино не визначеним) документом, виданим організацією, яку він представляє.

Тому, коли мова йде про злочини проти журналістів, усі ці ознаки стосовно конкретної особи мають бути наявними в сукупності. Крім того, особи, які є журналістами, повинні здійснювати не будь-яку, а свою професійну діяльність, яка відповідає чинному законодавству. Законною є діяльність журналістів, яка спрямована на реалізацію ними своїх повноважень в інформаційній сфері та здійснюється засобами та в порядку, передбаченими законом. Відповідно, перешкоджання незаконній журналістській діяльності (наприклад, закликам журналіста до захоплення влади) складу злочину не утворює. Професійну діяльність журналіста в загальному вигляді можна змалювати як реалізацію прав і дотримання обов’язків [15, с. 14].

Права й обов’язки журналістів закріплено в ст. 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». Згідно із цією нормою журналіст має право:

- на вільне одержання, використання, поширення (публікацію) та зберігання відкритої за режимом доступу інформації;
- відвідувати державні органи влади, органи місцевого й регіонального самоврядування, а також підприємства, установи й організації та бути прийнятим їх посадовими особами;
- відкрито здійснювати записи, у тому числі із застосуванням будь-яких технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом;
- на вільний доступ до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів; обмеження цього доступу зумовлюється лише специфікою цінностей та особливими умовами їх схоронності, що визначаються чинним законодавством України;
- переваги на отримання відкритої за режимом доступу інформації;
- на безкоштовне задоволення запиту щодо доступу до офіційних документів;
- за пред’явлення редакційного посвідчення чи іншого документа, що засвідчує його належність до друкованого засобу масової інформації, перебувати в районі стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, на мітингах і демонстраціях, на територіях, де оголошено надзвичайний стан;
- звертатися до спеціалістів під час перевірки отриманих інформаційних матеріалів;
- поширювати підготовлені ним повідомлення й матеріали за власним підписом, під умовним ім’ям (псевдонімом) або без підпису (анонімно);
- відмовлятися від публікації матеріалу за власним підписом, якщо його зміст після редакційної правки суперечить особистим переконанням автора;

– на збереження таємниці авторства та джерел інформації, за винятком випадків, коли ці таємниці обнародуються на вимогу суду.

Обов'язки журналістів засобів масової інформації визначені ч. 3 ст. 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», відповідно до якої журналіст зобов'язаний:

– дотримуватися програми діяльності друкованого засобу масової інформації, з редакцією якого він перебуває в трудових або інших договірних відносинах, керуватися положеннями статуту редакції;

– подавати для публікації об'єктивну й достовірну інформацію;

– задовольняти прохання осіб,

Цікавою є позиція О.В. Красильникової, яка стверджує, що потерпілим від досліджуваного злочину може бути як сам журналіст, так і близькі йому особи [16, с. 64].

Згідно з новим Кримінальним процесуальним кодексом України під близькими родичами та членами сім'ї розуміють чоловіка, дружину, батька, матір, вітчима, мачуху, сина, дочку, пасинка, падчерку, рідного брата, рідну сестру, діда, бабу, прадіда, прабабу, внука, внучку, правнука, правнучку, усиновлювача чи усиновленого, опікуна чи піклувальника, особу, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі осіб, які спільно проживають, проте не перебувають у шлюбі.

Наведена точка зору є досить дискусійною, проте, на нашу думку, нерідко близькі родичі виступають об'єктом погроз, шантажування та переслідувань, тому в таких випадках доцільно їх захищати до кола потерпілих.

Таким чином, поняття «потерпілий» щодо перешкодження законній професійній діяльності журналіста потрібно розглядати різнопланово. Безпосередньо потерпілою фігурою виступає сам журналіст, який виконує професійні обов'язки. Проте потрібно звернути увагу, що ЗМІ в особі групи журналістів або медіа організації, права яких порушуються, також можуть бути потерпілою стороною. Як потерпілих можна виокремити близьких родичів журналіста, які зазнали психічного або фізичного тиску. Тому доречно, на нашу думку, розширити коментар ст. 171 КК України тлумаченням поняття «потерпілий».

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–13. – Ст. 88.
2. Дагель П.С. Потерпевший в советском уголовном праве / П.С. Дагель // Потерпевший от преступления: тематический сборник / отв. ред. П.С. Дагель. – Владивосток : Изд-во Дальневосточ. ун-та, 1974. – Т. 85. – С. 18–20.
3. Яценко А.М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче

- право» / А.М. Яценко ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 20 с.
4. Батишев О.Ф. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина / О.Ф. Батишев, С.А. Кузьмін. – К. : Вид. Паливода А.М., 2010. – 336 с.
 5. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая : [лекции] : в 2 т. / Н.С. Таганцев. – М. : Наука, 1994– . – Т. 1. – 1994. – 773 с.
 6. Фесенко Є.В. Цінність як об'єкт злочину / Є.В. Фесенко // Право України. – 1999. – № 6. – С. 76–77.
 7. Сенаторов М.В. Поняття потерпілого від злочину у кримінальному праві / М.В. Сенаторов // Вісник академії правових наук. – Х., 2003. – № 1. – С. 202–210.
 8. Фаргиев И.А. Уголовно-правовые и криминологические основы учения о потерпевшем / И.А. Фаргиев ; под. ред. А.И. Чучаева. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2009. – 338 с.
 9. Безпала Я.С. Кримінально-правові проблеми визначення потерпілого від перешкоджання законній професійній діяльності журналістів / Я.С. Безпала // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 22–27. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_5.pdf.
 10. Вереша Р.В. Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (коментар до ст. 171 КК України) / Р.В. Вереша // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 2(15). – С. 86–89.
 11. Про друковані засоби масової інформації (пресу) : Закон України від 16 листопада 1992 р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.
 12. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 12 січня 2006 р. № 3317-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 18. – Ст. 155.
 13. Про інформаційні агентства : Закон України від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – Ст. 83.
 14. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23 жовтня 1997 р. № 540/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 50. – Ст. 302.
 15. Костенко Л.С. Кримінальна відповідальність за перешкоджання журналістській діяльності / Л.С. Костенко // Юридичний журнал. – 2008. – № 12. – С. 12–15.
 16. Красильникова Е.В. Воспрепятствование законной профессиональной деятельности журналистов / Е.В. Красильникова. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 176 с.